

РОЗВИТОК ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАХИСТУ СОЦІАЛЬНО-ТРУДОВИХ ПРАВ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Іляна Вікторівна ЗІНОВАТНА,

*канд. юрид. наук, доцент,
доцент кафедри трудового права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
<https://orcid.org/0000-0002-3018-4934>*

XX століття обґрунтовано вважається одним з найбільш результативних періодів у контексті формування та розвитку як правового регулювання, так і інституційних механізмів захисту соціально-трудових прав. Саме в цей історичний відрізок відбулося усвідомлення соціальної цінності праці та необхідності її правового забезпечення на національному й міжнародному рівнях. Визначальними чинниками такої інтенсивної еволюції стали дві масштабні трагедії світового масштабу — Перша та Друга світові війни, наслідки яких оголили вразливість людини перед державою та економічними процесами. Кожна з цих подій стала поштовхом до переосмислення ролі людини в суспільстві та сприяла становленню міжнародних організацій, діяльність яких була спрямована на утвердження загальновизнаного статусу людини і громадянина. У результаті було прийнято низку міжнародно-правових актів, що не лише закріпили фундаментальні права і свободи, а й визначили базові принципи та механізми їх захисту, зокрема у сфері соціально-трудових відносин.

Так, після Першої Світової війни було створено Лігу Націй шляхом підписання Версальського мирного договору 1919 року. Найважливішою метою заснування та діяльності Ліги стало підтримання післявоєнного «status quo», що підтверджується найпершими статтями її установчого документу. Для забезпечення діяльності вказаної міжнародної організації передбачалося створення Асамблеї та Ради Ліги Націй, при яких перебуває постійний Секретаріат. Рада є першим у світовій історії прикладом успішної реалізації ідеї про необхідність функціонування на універсальному міждержавному рівні спеціалізованого органу з підтримання міжнародного миру та безпеки [1, с.122]. Крім безпекової функції, саме Ліга Націй стала однією з перших організацій яка почала опікуватись, в тому числі, соціально-трудовими питаннями, що в той час стояли досить гостро майже в усіх країнах Європи. Для цього в складі Ліги Націй було створено дочірню спеціалізовану установу – Міжнародну організацію праці (далі – МОП). Це перша міжурядова організація, яка існує понині та призначена для розробки трудових норм у формі конвенцій і рекомендацій, що встановлюють мінімальні стандарти основних трудових прав людини: свободу асоціації, право на

організацію, ведення колективних переговорів, заборону примусової праці, гендерну рівність тощо. Основними стратегічними цілями МОП є сприяння реалізації основоположних принципів та прав у сфері праці, створення більш широких можливостей для працівників з метою забезпечення гідної зайнятості та отримання належної оплати праці, підвищення ефективності соціального захисту для всіх верств населення, а також зміцнення трипартизму та соціального діалогу [2].

Протягом свого багаторічного шляху існування МОП прийняла велику кількість конвенцій та рекомендацій, які стосуються різноманітних питань забезпечення і захисту соціально-трудових прав, наприклад, Конвенції про безробіття 1919 року, про мінімальний вік допуску підлітків на роботу у якості вантажників вугілля або кочегарів на флоті 1921 року, про захист докерів від нещасних випадків 1932 року, про оплату відпусток 1936 року, про обмеження нічної праці дітей та підлітків на непромислових роботах 1946 року та багато інших [3].

Незважаючи на прогресивний характер Ліги Націй та дочірніх органів, її діяльність не захистило світ від нового потрясіння у вигляді Другої Світової війни 1939 – 1945 років. Цей руйнівний конфлікт висвітлив недосконалість регуляторного впливу світової спільноти та необхідність проведення реформ. Через це на зміну Ліги Націй у 1945 році створено Організацію Об'єднаних Націй (далі – ООН). В преамбулі Статуту ООН від 26.06.1945 було поставлено завдання «створити умови, за яких можуть дотримуватися справедливості та повага до зобов'язань, що випливають із договорів та інших джерел міжнародного права» [4]. Дана міжнародна організація прийняла цілу низку важливих документів, положеннями яких врегульовано та гарантовано права і свободи людини і громадянина, зокрема, соціально-трудової сфери, а саме: Загальну декларацію прав людини від 10.12.1948, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16.12.1966, Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 16.12.1966 [5; 6; 7].

Важливим кроком у напряму посилення міжнародного захисту прав та свобод людини стало створення у 1979 році Ради Європи, ключова ціль якої просувати демократію, права людини та верховенство права в Європі та за її межами. Робота Ради полягає у встановленні, контролі дотримання міжнародних стандартів, а також співробітництві з державами, щоб: 1) протидіяти насильству щодо жінок, сексуальним зловживанням щодо дітей, корупції, кіберзлочинності, дискримінації, расизму, торгівлі людьми, відмиванню грошей, торгівлі людськими органами, тероризму та тортурам; 2) захищати свободу слова, свободу засобі масової інформації, вільні вибори, недоторканність приватного життя, персональні дані, соціальні права, національні меншини та мови меншин; 3) просувати демократичну громадянськість, освіту в галузі прав людини, участь молоді, чесність та непідкупність у спорті, культуру, а також культурну та природну спадщину Європи; 4) підтримувати громадянське суспільство; 5) вирішувати майбутні завдання, пов'язані зі штучним інтелектом, біоетикою та навколишнім середовищем [8]. Рада

Європи є автором Європейської конвенції з прав людини від 04.11.1950, яка не тільки закріпила гарантії захисту ключових соціально-трудова, вихідних природних та ряду інших прав, але й стала засадою роботи першої, наднаціональної установи призначеної для розгляду спорів про порушення людських прав – Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) [9].

Отже, саме ХХ століття стало переломним етапом, на якому права людини отримали міжнародне визнання, були формально закріплені у комплексних міждержавних правових актах та підкріплені створенням спеціальних наднаціональних інституцій, уповноважених розглядати спори щодо порушення основоположних прав і свобод. Упродовж цього історичного періоду сформувалося цілісне уявлення про правовий статус фізичної особи та громадянина, а також було визначено мінімальний гарантований обсяг юридичних можливостей, що належать кожній людині незалежно від її національного походження, громадянства чи місця проживання. Важливою віхою цього процесу стало створення спеціалізованого міжнародного суб'єкта, покликаного здійснювати захист соціально-трудова прав і стандартизацію трудових відносин, — Міжнародна організація праці, діяльність якої суттєво вплинула на формування сучасної системи міжнародно-правових гарантій у сфері праці.

Список використаних джерел:

1. Шебаніц Д.М. Діяльність Ліги Націй у сфері підтримання міжнародного миру та безпеки: історико-правовий аналіз. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2014. Випуск 24, том 1. С.121-124.
2. Міжнародна організація праці (МОП): стаття від 22.05.2025. Постійне представництво України при відділенні ООН та інших міжнародних організаціях у Женеві. URL: <https://geneva.mfa.gov.ua/posolstvo/2609-labour>.
3. Список Конвенцій МОП, ратифікованих Україною станом на 1 листопада 2015 р: стаття. Офіційний веб-портал Федерації професійних спілок України. URL: <https://www.fpsu.org.ua/yuridicheskie-konsultatsii-2/napryamki-diyalnosti/mizhnarodna-robotu/2545-spisok-konventsij-mop-ratifikovanih-ukrajino-yu-standom-na-29-zhovtnya-2013-r>.
4. Статут ООН від 26.06.1945. Офіційний веб-сайт Організації Об'єднаних Націй. URL: <https://www.un.org/ru/about-us/un-charter>.
5. Загальна декларація прав людини: декларація, міжнародний документ від 10.12.1948. Офіційний вісник України. 2008. №93. Ст.89.
6. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права: пакт, міжнародний документ від 16.12.1966. Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/995_043.
7. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права: пакт, міжнародний документ від 16.12.1966. Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/995_042.
8. The Council of Europe at a glance. Офіційний веб-портал Ради Європи. URL: <https://www.coe.int/en/web/portal/the-council-of-europe-at-a-glance>.
9. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини): конвенція, міжнародний документ від 04.11.1950. Офіційний вісник України. 1998. №13. Ст.270.